

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter

Distr.: allmän
den 12 september 2011

Original: engelska

FN:s kommitté för mänskliga rättigheter

102:a sessionen

Genève, 11–29 juli 2011

Allmänna kommentarer nr 34

Artikel 19: Åsikts- och yttrandefrihet

Allmänt

1. Dessa allmänna kommentarer ersätter allmänna kommentarer nr 10 (nittonde sessionen).
2. Åsikts- och yttrandefrihet behövs för att var och en ska kunna utvecklas fullt ut. Dessa friheter är väsentliga i alla samhällen.¹ De utgör grundstenarna i alla fria och demokratiska samhällen. Yttrandefriheten är det medel som används för att utbyta och utveckla åsikter. Dessa båda friheter är följaktligen intimt förknippade med varandra.
3. Yttrandefriheten är en förutsättning för att principerna om öppenhet och ansvarsutkrävande ska kunna omsättas i praktiken. Dessa principer behövs i sin tur för att främja och skydda de mänskliga rättigheterna.
4. Andra artiklar som tillförsäkrar rätten till åsikts- och/eller yttrandefrihet är artiklarna 18, 17, 25 och 27. Åsikts- och yttrandefriheten utgör grunden till åtskilliga andra mänskliga rättigheter. I rätten till föreningsfrihet och rätten att delta i sammankomster ingår till exempel yttrandefriheten som en nödvändig del. Detsamma gäller för utövandet av rösträtten.
5. Med beaktande av de särskilda bestämmelserna i artikel 19.1, samt relationen mellan åsikt och tanke (artikel 18) skulle ett förbehåll mot punkt 1 vara oförenligt med konventionens syfte och ändamål.² Rätten till åsiktsfrihet ingår enligt bestämmelserna i artikel 4 i konventionen inte bland de rättigheter som det inte får göras inskränkningar i. Konventionsstaterna påminns trots detta om att "det med stöd av artikel 4 enligt kommitténs mening inte är tillåtet att göra inskränkningar i vissa grundvillkor för de

¹ Se klagomål nr 1173/2003, *Benhadj v. Algeriet*. Beslut antaget den 20 juli 2007 och nr 628/1995, *Park v. Republiken Korea*. Beslut antaget den 5 juli 1996.

² Se kommitténs allmänna kommentarer nr 24 (1994) om frågor avseende förbehåll som görs i samband med ratifikation eller anslutning till konventionen eller de fakultativa protokollen till denna, eller i samband med förklaringar enligt artikel 41 i konventionen, *generalförsamlingens offentliga dokument från den femtionde sessionen, tillägg nr 40*, vol. I (A/50/40 (vol. I)), bilaga V.

bestämmelser som inte tas upp i artikel 4.2".³ Åsiktsfriheten är ett sådant grundvillkor, eftersom det vid ett nödläge aldrig kan bli nödvändigt att göra inskränkningar i denna rätt.⁴

6. Med beaktande av yttrandefrihetens förhållande till andra rättigheter i konventionen, och eftersom det är möjligt att göra förbehåll mot vissa delar av artikel 19.2, skulle det vara oförenligt med konventionens ändamål och syfte att göra ett generellt förbehåll mot de rättigheter som anges i punkt 2.⁵

7. Skyldigheten att respektera åsikts- och yttrandefriheten är bindande för varje konventionsstat som helhet. Alla delar av staten (den verkställande, lagstiftande och dömande makten) samt andra myndigheter och offentliga organ, på alla nivåer – nationell, regional och lokal – omfattas av konventionsstatens ansvar.⁶ Konventionsstaterna kan under vissa förhållanden även ha detta ansvar för halvoffentliga verksamheter.⁷ Skyldigheten innebär också att konventionsstaterna har ett ansvar att se till att rätten att utöva sin åsikts- och yttrandefrihet inte inskränks genom enskilda eller juridiska personers handlingar, i den mån dessa konventionsrättigheter är tillämpliga för enskilda och juridiska personer.⁸

8. Konventionsstaterna är förpliktade att se till att rättigheterna i artikel 19 i konventionen införlivas i statens nationella lagstiftning, i enlighet med kommitténs instruktioner i de allmänna kommentarerna nr 31 om konventionsstaternas generella rättsliga förpliktelser. Konventionsstaterna påminns om att i enlighet med artikel 40 tillställa kommittén rapporter om relevanta nationella rättsregler, administrativa förfaranden och rättsliga beslut samt relevant politisk nivå och annan praxis inom olika sektorer som hänför sig till de rättigheter som skyddas enligt artikel 19, med beaktande av de frågor som diskuteras i dessa allmänna kommentarer. De bör även informera om vilka möjligheter till rättslig prövning som står till buds om dessa rättigheter kränks.

Åsiktsfrihet

9. Artikel 19.1 föreskriver att ingen får utsättas för ingripande för sina åsikters skull. Konventionen medger inga undantag från eller inskränkningar i denna rättighet. Åsiktsfriheten omfattar rätten att när som helst och av vilken anledning som helst byta åsikt. Ingen får utsättas för inskränkningar i sina rättigheter enligt konventionen på grundval av de åsikter som man faktiskt, upplevs eller antas hysa. Alla former av åsikter är skyddade, inbegripet åsikter av politisk, vetenskaplig, historisk, moralisk eller religiös karaktär. Det strider mot punkt 1 att göra det straffbart att hysa en åsikt.⁹ Att trakassera, hota eller stigmatisera, inbegripet gripa, kvarhålla, ställa inför rätta eller fängsla, en person på grund av dennes åsikter utgör ett brott mot artikel 19.1.¹⁰

³ Se kommitténs allmänna kommentarer nr 29 (2001) om inskränkningar vid nödläge, punkt 13, *generalförsamlingens offentliga dokument från den femtiosjätte sessionen, tillägg nr 40*, vol. I (A/56/40 (vol. I)), bilaga VI.

⁴ Allmänna kommentarer nr 29 punkt 11.

⁵ Allmänna kommentarer nr 24.

⁶ Se kommitténs allmänna kommentarer nr 31 (2004) om vad konventionsstaterna har för generella rättsliga förpliktelser enligt konventionen, punkt 4, *generalförsamlingens offentliga dokument från den femtiononde sessionen, tillägg nr 40*, vol. I (A/59/40 (vol. I)), bilaga III.

⁷ Se klagomål nr 61/1979, *Hertzberg et al. v. Finland*. Beslut antaget den 2 april 1982.

⁸ Allmänna kommentarer nr 31 punkt 8. Se klagomål nr 633/1995, *Gauthier v. Kanada*. Beslut antaget den 7 april 1999.

⁹ Se klagomål nr 550/93, *Faurisson v. Frankrike*. Beslut antaget den 8 november 1996.

¹⁰ Se klagomål nr 157/1983, *Mpaka-Nsusu v. Zaire*. Beslut antaget den 26 mars 1986; nr 414/1990, *Mika Miha v. Ekvatorialguinea*. Beslut antaget den 8 juli 1994.

10. Alla former av försök att tvinga någon att hysa eller inte hysa en åsikt är förbjudet.¹¹ Rätten att uttrycka sin åsikt inbegriper en ovillkorlig rätt att inte behöva uttrycka sin åsikt.

Yttrandefrihet

11. Punkt 2 föreskriver att konventionsstaterna tillförsäkrar var och en rätt till yttrandefrihet, inbegripet rätt att oberoende av territoriella gränser söka, ta emot och sprida information och idéer av alla slag. I denna rätt ingår att uttrycka sig och ta emot information om alla slags idéer och åsikter som kan överföras till andra, om inte annat följer av bestämmelserna i artikel 19.3 och artikel 20.¹² Det inbegriper politiska anföranden,¹³ kommentarer om egna¹⁴ och allmänna angelägenheter,¹⁵ propaganda,¹⁶ diskussioner om mänskliga rättigheter,¹⁷ journalistik,¹⁸ kulturella och konstnärliga uttryck,¹⁹ undervisning²⁰ och religiösa predikningar.²¹ Även kommersiell annonsering inbegrips. Tillämpningsområdet för punkt 2 omfattar även uttalanden som kan betraktas som djupt stötande.²² Sådana uttalanden får emellertid underkastas inskränkningar i enlighet med bestämmelserna i artikel 19.3 och artikel 20.

12. Punkt 2 skyddar alla former av uttryck och medel som används för att sprida dem. Formerna omfattar tal, skrift och teckenspråk samt icke-verbala uttryck som bilder och konstföremål.²³ Uttrycksmedlen omfattar böcker, tidningar,²⁴ skrifter,²⁵ affischer, banners,²⁶ och framställningar i rättsliga sammanhang.²⁷ De inbegriper alla former av audiovisuella, elektroniska och webbaserade uttrycksmedel.

Yttrandefrihet och medierna

13. En fri, o censurerad och obunden press eller annan media är i alla samhällen en förutsättning för att åsikts- och yttrandefriheten samt åtjnutandet av andra konventionsrättigheter ska kunna tillförsäkras. Detta är en av hörnstenarna i ett demokratiskt samhälle.²⁸ Enligt konventionen omfattas medierna av en rätt att ta emot information som de sedan kan använda för att bedriva sin verksamhet.²⁹ En fri kommunikation av information och idéer om offentliga och politiska frågor mellan medborgare, kandidater och förtroendevalda är av avgörande betydelse. Detta förutsätter en

¹¹ Se klagomål nr 878/1999, *Kang v. Republiken Korea*. Beslut antaget den 15 juli 2003.

¹² Se klagomål nr 359/1989 och 385/1989, *Ballantyne, Davidson och McIntyre v. Kanada*. Beslut antaget den 18 oktober 1990.

¹³ Se klagomål nr 414/1990, *Mika Miha v. Ekvatorialguinea*.

¹⁴ Se klagomål nr 1189/2003, *Fernando v. Sri Lanka*. Beslut antaget den 31 mars 2005.

¹⁵ Se klagomål nr 1157/2003, *Coleman v. Australien*. Beslut antaget den 17 juli 2006.

¹⁶ Sammanfattande anmärkningar om Japan (CCPR/C/JPN/CO/5).

¹⁷ Se klagomål nr 1022/2001, *Velichkin v. Vitryssland*. Beslut antaget den 20 oktober 2005.

¹⁸ Se klagomål nr 1334/2004, *Mavlonov och Sa'di v. Uzbekistan*. Beslut antaget den 19 mars 2009.

¹⁹ Se klagomål nr 926/2000, *Shin v. Republiken Korea*. Beslut antaget den 16 mars 2004.

²⁰ Se klagomål nr 736/97, *Ross v. Kanada*. Beslut antaget den 18 oktober 2000.

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Se klagomål nr 926/2000, *Shin v. Republiken Korea*.

²⁴ Se klagomål nr 1341/2005, *Zundel v. Kanada*. Beslut antaget den 20 mars 2007.

²⁵ Se klagomål nr 1009/2001, *Shchetoko et al. v. Vitryssland*. Beslut antaget den 11 juli 2006.

²⁶ Se klagomål nr 412/1990, *Kivenmaa v. Finland*. Beslut antaget den 31 mars 1994.

²⁷ Se klagomål nr 1189/2003, *Fernando v. Sri Lanka*.

²⁸ Se klagomål nr 1128/2002, *Marques v. Angola*. Beslut antaget den 29 mars 2005.

²⁹ Se klagomål nr 633/95, *Gauthier v. Kanada*.

fri press och annan media som kan kommentera offentliga frågor utan censur eller återhållsamhet och informera den allmänna opinionen.³⁰ Allmänheten har en motsvarande rätt att ta del av medierapporteringen.³¹

14. För att respektera medieanvändarnas, inbegripet medlemmar av etniska och språkliga minoriteter, rätt att ta del av information och idéer av alla slag bör konventionsstaterna vara särskilt angelägna om att främja oberoende och ett brett utbud av medier.

15. Konventionsstaterna bör ta hänsyn till att utvecklingen inom informations- och kommunikationsteknik, till exempel internet och de trådlösa systemen för spridning av information, i hög grad har förändrat vårt sätt att kommunicera med varandra i världen. De globala nätverk som i dag används för att utbyta idéer och åsikter är inte nödvändigtvis beroende av de traditionella massmedierna. Konventionsstaterna bör vidta de åtgärder som krävs för att dessa nya medier ska vara oberoende och för att säkerställa att var och en kan ta del av dem.

16. Konventionsstaterna bör se till att radio och tv i allmänhetens tjänst är oberoende.³² I detta avseende bör konventionsstaterna säkerställa deras oberoende och redaktionella frihet. Finansieringen bör ske på ett sådant sätt att oberoendet inte undergrävs.

17. Frågor som rör medierna diskuteras vidare i det avsnitt som behandlar inskränkningar i yttrandefriheten i dessa allmänna kommentarer.

Rätten att ta del av information

18. Artikel 19.2 omfattar en rätt att ta del av den information som finns hos offentliga organ. Detta inbegriper information i arkiv som finns hos offentliga organ, oavsett i vilken form informationen är lagrad, var den kommer ifrån och när den upprättades. De offentliga organen utgörs av de i punkt 7 i dessa allmänna kommentarer angivna organen. Andra organisationer som utför offentliga uppgifter kan också omfattas av dessa bestämmelser. Tillsammans med artikel 25 i konventionen, och som tidigare har påpekats, omfattas rätten att ta del av information av en rätt för medierna att ta del av information om allmänna angelägenheter³³ och rätten för allmänheten att ta del av medierapportering.³⁴ Grundvillkor för rätten att ta del av information behandlas också på andra ställen i konventionen. Som kommittén påpekade i de allmänna kommentarerna nr 16 om artikel 17 i konventionen, har var och en rätt att på ett begripligt sätt få reda på, och om så är fallet, vilka personuppgifter som finns lagrade i automatiska register och för vilka ändamål. Var och en bör även kunna få reda på vilka myndigheter eller privatpersoner och företag som kontrollerar eller kan kontrollera de register som innehåller uppgifter om honom eller henne. Om sådana register innehåller felaktiga personuppgifter eller om dessa har samlats in eller behandlats i strid med lagstiftningen bör var och en ha rätt att få sina uppgifter korrigerade. En frihetsberövad person förlorar enligt artikel 10 i konventionen inte sin rätt att ta del av sin patientjournal.³⁵ Kommittén anger i de allmänna kommentarerna nr 32 om artikel 14 vilka olika rättigheter som personer som är anklagade för att ha begått ett brott har när det gäller att ta del av

³⁰ Se kommitténs allmänna kommentarer nr 25 (1996) om artikel 25 (Delaktighet i allmänna angelägenheter och rätten att rösta), punkt 25, *generalförsamlingens offentliga dokument från den femtioförsta sessionen, tillägg nr 40*, vol. I (A/51/40 (vol. I)), bilaga V.

³¹ Se klagomål nr 1334/2004, *Mavlonov och Sa'di v. Uzbekistan*.

³² Sammanfattande anmärkningar om Republiken Moldavien (CCPR/CO/75/MDA).

³³ Se klagomål nr 633/95, *Gauthier v. Kanada*.

³⁴ Se klagomål nr 1334/2004, *Mavlonov och Sa'di v. Uzbekistan*.

³⁵ Se klagomål nr 726/1996, *Zheludkov v. Ukraina*. Beslut antaget den 29 oktober 2002.

information.³⁶ Enligt bestämmelserna i artikel 2 bör var och en få allmän information om sina konventionsrättigheter.³⁷ Konventionsstaterna ska i enlighet med artikel 27 utbyta information och samråda med berörda grupper när de fattar beslut som väsentligt kan hota en minoritetsgrupps levnadssätt och kultur.³⁸

19. Konventionsstaterna bör förverkliga rätten att ta del av information genom att i förebyggande syfte offentliggöra information som är av allmänt intresse. Konventionsstaterna bör göra sitt yttersta för att var och en ska få enkel, snabb, effektiv och praktisk tillgång till sådan information. Konventionsstaterna bör även föreskriva om förfaranden för att ta del av information, till exempel genom lagstiftning om informationsfrihet.³⁹ Förfarandena bör innehålla bestämmelser om att begäran om att ta del av information ska behandlas skyndsamt och i enlighet med tydliga regler som är förenliga med konventionen. Begäran om att ta del av information bör inte vara förenad med så höga avgifter att de utgör ett oskäligt hinder för att ta del av information. Myndigheterna bör ange skälen till varför de beslutar att avslå en begäran om att ta del av information. Det bör finnas möjligheter att överklaga beslut om avslag på begäran om att ta del av information och om begäran inte besvaras.

Yttrandefrihet och politiska rättigheter

20. I allmänna kommentarer nr 25 om delaktighet i allmänna angelägenheter och rätten att rösta uttalade sig kommittén närmare om betydelsen av yttrandefriheten för skötseln av allmänna angelägenheter och för ett effektivt utövande av rösträtten. En fri kommunikation av information och idéer om offentliga och politiska angelägenheter mellan medborgare, kandidater och förtroendevalda är av avgörande betydelse. Detta förutsätter en fri press och annan media som kan kommentera allmänna frågor utan censur eller återhållsamhet och informera den allmänna opinionen.⁴⁰ Konventionsstaterna uppmärksammas på rekommendationerna i allmänna kommentarer nr 25 om att främja och skydda yttrandefriheten i det sammanhanget.

Tillämpningen av artikel 19.3

21. Punkt 3 anger uttryckligen att utövandet av rätten till yttrandefrihet medför särskilda skyldigheter och ett särskilt ansvar. Av detta skäl är inskränkningar i denna rätt endast tillåtet inom två snäva områden: antingen med hänvisning till respekten för andra människors rättigheter eller anseende eller med hänvisning till skyddet av den nationella säkerheten, den allmänna ordningen, folkhälsan eller sedligheten. När en konventionsstat gör inskränkningar i utövandet av yttrandefriheten får dessa inskränkningar inte äventyra själva rättigheten. Kommittén påminner om att förhållandet mellan rättighet och inskränkning och mellan norm och undantag inte får kastas om.⁴¹ Kommittén påminner också om bestämmelserna i artikel 5.1 i konventionen enligt vilka "Ingen bestämmelse i denna konvention får tolkas som att den innebär rätt för någon stat, grupp eller person att

³⁶ Se kommitténs allmänna kommentarer nr 32 (2007) om rätten att vara lika inför domstolar och tribunaler och om rätten till en rättvis rättegång, punkt 33, *generalförsamlingens offentliga dokument från den sextioandra sessionen, tillägg nr 40, vol. I (A/62/40 (vol. I)), bilaga VI*

³⁷ Allmänna kommentarer nr 31.

³⁸ Se klagomål nr 1457/2006, *Poma v. Peru*. Beslut antaget den 27 mars 2009.

³⁹ Sammanfattande anmärkningar om Azerbajdzjan (CCPR/C/79/Add.38 (1994)).

⁴⁰ Se allmänna kommentarer nr 25 om artikel 25 i konventionen, punkt 25.

⁴¹ Se kommitténs allmänna kommentarer nr 27 om artikel 12, *generalförsamlingens offentliga dokument från den femtiofemte sessionen, tillägg nr 40, vol. I (A/55/40 (Vol. I)), bilaga VI, avsnitt. A*

ägna sig åt sådan verksamhet eller utföra sådana handlingar som syftar till att tillintetgöra någon av de rättigheter och friheter som inskrivits i konventionen eller till att begränsa dem i större utsträckning än konventionen tillåter".

22. Punkt 3 slår fast särskilda villkor och det är endast under dessa villkor som inskränkningar får göras: inskränkningarna måste vara "angivna i lag", de får endast göras på någon av de grunder som anges i punkt 3 a och b och de måste vara absolut nödvändiga och proportionerliga.⁴² Inskränkningar är inte tillåtna på grunder som inte anges i punkt 3, även om sådana grunder skulle motivera inskränkningar av andra rättigheter som konventionen skyddar. Inskränkningar får endast göras för det avsedda ändamålet och måste vara direkt hänförliga till det specifika behov som de grundas på.⁴³

23. Konventionsstaterna bör vidta effektiva åtgärder för att skydda var och en mot angrepp som syftar till att tysta dem som utövar sin rätt till yttrandefrihet. Punkt 3 får inte åberopas som grund för att rättfärdiga åtgärder som syftar till att hindra de röster som förespråkar en flerpartidemokrati, demokratiska principer och mänskliga rättigheter.⁴⁴ Angrepp på en person på grund av att denne utövar sin åsikts- eller yttrandefrihet, inbegripet godtyckligt gripande, tortyr, hot till livet och dödande, är under inga omständigheter heller förenligt med artikel 19.⁴⁵ Journalister utsätts ofta för hot, skrämelse och angrepp på grund av sitt arbete.⁴⁶ Detsamma gäller för personer som ägnar sig åt att samla in och analysera information om människorättsituationen och som publicerar människorätsrelaterade rapporter, bland annat domare och advokater.⁴⁷ Alla sådana angrepp bör utredas grundligt och utan onödigt dröjsmål, och förövarna bör ställas inför rätta⁴⁸ och offren, eller vid dödlig utgång deras företrädare, bör få vederbörlig gottgörelse.⁴⁹

24. Inskränkningar måste vara föreskrivna i lag. Det kan till exempel röra sig om lagar om parlamentarisk immunitet⁵⁰ och lagar om domstolstrots.⁵¹ Eftersom alla inskränkningar av yttrandefriheten innebär en allvarlig begränsning av de mänskliga rättigheterna är det inte förenligt med konventionen att en inskränkning är sanktionerad i traditionell och religiös rätt eller annan liknande sedvanerätt.⁵²

25. För att en norm ska kunna betecknas som "lag" i den mening som avses i punkt 3 måste den utformas med tillräcklig exakthet för att var och en ska kunna anpassa sitt beteende därefter⁵³, och den måste göras tillgänglig för allmänheten. En lag får inte ge de personer som har till uppgift att verkställa lagen fritt utrymme att skönsmässigt inskränka yttrandefriheten.⁵⁴ Lagarna måste ge dem som har till uppgifter att verkställa lagarna

⁴² Se klagomål nr 1022/2001, *Velichkin v. Vitryssland*. Beslut antaget den 20 oktober 2005.

⁴³ Se kommitténs allmänna kommentarer nr 22, *generalförsamlingens offentliga dokument från den fyrtioåttonde sessionen, tillägg nr 40 (A/48/40)*, bilaga VI

⁴⁴ Se klagomål nr 458/91, *Mukong v. Kamerun*. Beslut antaget den 21 juli 1994.

⁴⁵ Se klagomål nr 1353/2005, *Njaru v. Kamerun*. Beslut antaget den 19 mars 2007.

⁴⁶ Se till exempel sammanfattande anmärkningar om Algeriet (CCPR/C/DZA/CO/3), sammanfattande anmärkningar om Costa Rica (CCPR/C/CRI/CO/5) och sammanfattande anmärkningar om Sudan (CCPR/C/SDN/CO/3).

⁴⁷ Se klagomål nr 1353/2005, *Njaru v. Kamerun*, sammanfattande anmärkningar om Nicaragua (CCPR/C/NIC/CO/3), sammanfattande anmärkningar om Tunisien (CCPR/C/TUN/CO/5), sammanfattande anmärkningar om Arabrepubliken Syrien (CCPR/CO/84/SYR) och sammanfattande anmärkningar om Colombia (CCPR/CO/80/COL).

⁴⁸ Ibid. och sammanfattande anmärkningar om Georgien (CCPR/C/GEO/CO/3).

⁴⁹ Sammanfattande anmärkningar om Guyana (CCPR/C/79/Add.121).

⁵⁰ Se klagomål nr 633/95, *Gauthier v. Kanada*.

⁵¹ Se klagomål nr 1373/2005, *Dissanayake v. Sri Lanka*. Beslut antaget den 22 juli 2008.

⁵² Se allmänna kommentarer nr 32.

⁵³ Se klagomål nr 578/1994, *de Groot v. Nederländerna*. Beslut antaget den 14 juli 1995.

⁵⁴ Se allmänna kommentarer nr 27.

tillräcklig vägledning för att de ska kunna förvissa sig om vilka slags uttryck som får inskränkas och vilka som inte får det.

26. Lagar som inskränker rättigheterna i artikel 19.2, inbegripet de lagar som avses i punkt 24, måste uppfylla de strikta villkoren i artikel 19.3 i konventionen, men också vara förenliga med konventionens bestämmelser, syfte och mål.⁵⁵ Lagarna får inte strida mot konventionens bestämmelser om icke-diskriminering. Påföljder som är oförenliga med konventionen, till exempel kroppsstraff, får inte vara föreskrivna i lag.⁵⁶

27. Det är konventionsstaten som ska visa på vilken rättslig grund den gör inskränkningar i yttrandefriheten.⁵⁷ Om kommittén har att ta ställning till om en viss konventionsstats inskränkning är föreskriven i lag bör konventionsstaten informera om lagstiftningen och om vilka åtgärder som omfattas av lagstiftningens tillämpningsområde.⁵⁸

28. I punkt 3 anges på vilka grunder inskränkningar för göras. Den första legitima grunden är med hänvisning till respekten för andra människors rättigheter eller anseende. "Rättigheter" omfattar de mänskliga rättigheter som erkänns i konventionen och i folkrätten i övrigt. Det kan till exempel vara tillåtet att inskränka yttrandefriheten för att skydda rösträtten enligt artikel 25 och rättigheterna enligt artikel 17 (se punkt 37).⁵⁹ Sådana inskränkningar måste utformas med omsorg: det kan vara tillåtet att skydda väljare från alla former av hot eller tvång, men sådana inskränkningar får inte hämma den politiska debatten, inbegripet till exempel uppmaningar till att bojkotta ett val där skyldighet att rösta inte föreligger.⁶⁰ Med "andra" avses andra människor enskilt eller som medlemmar av en grupp.⁶¹ Följaktligen omfattas till exempel enskilda medlemmar av en grupp som delar religion⁶² eller etnicitet.⁶³

29. Den andra legitima grunden är till skydd för den nationella säkerheten, den allmänna ordningen, folkhälsan eller sedligheten.

30. Konventionsstaterna måste försäkra sig om att lagar om förräderi⁶⁴ och liknande bestämmelser som hänför sig till nationell säkerhet, oavsett om de betecknas som sekretesslagar, lagar om uppvigling eller annat, utformas och tillämpas på ett sådant sätt att de överensstämmer med de strikta kraven i punkt 3. Det är till exempel inte förenligt med punkt 3 att med hänvisning till sådana lagar hemlighålla information eller hålla inne med information som är av berättigat intresse för allmänheten och som inte är till skada för den nationella säkerheten eller att ställa journalister, forskare, miljöaktivister, människorättsförsvarare och andra inför rätta för att ha spridit sådan information.⁶⁵ Det är i allmänhet inte heller lämpligt att tillämpningsområdet för dessa lagar inbegriper information som hänför sig till näringslivet, bankväsendet och vetenskapliga framsteg.⁶⁶ Kommittén har i ett fall kommit fram till att en inskränkning av ett uttalande som har gjorts

⁵⁵ Se klagomål nr 488/1992, *Toonen v. Australien*. Beslut antaget den 30 mars 1994.

⁵⁶ Allmänna kommentarer nr 20, *generalförsamlingens offentliga dokument från den fyrtiosjunde sessionen, tillägg nr 40 (A/47/40), bilaga VI, avsnitt A*.

⁵⁷ Se klagomål nr 1553/2007, *Korneenko et al. v. Vitryssland*. Beslut antaget den 31 oktober 2006.

⁵⁸ Se klagomål nr 132/1982, *Jaona v. Madagaskar*. Beslut antaget den 1 april 1985.

⁵⁹ Se klagomål nr 927/2000, *Svetik v. Vitryssland*. Beslut antaget den 8 juli 2004.

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Se klagomål nr 736/97, *Ross v. Kanada*. Beslut antaget den 18 oktober 2000.

⁶² Se klagomål nr 550/93, *Faurisson v. Frankrike* och sammanfattande anmärkningar om Österrike (CCPR/C/AUT/CO/4).

⁶³ Sammanfattande anmärkningar om Slovakien (CCPR/CO/78/SVK) och sammanfattande anmärkningar om Israel (CCPR/CO/78/ISR).

⁶⁴ Sammanfattande anmärkningar om Hongkong (CCPR/C/HKG/CO/2).

⁶⁵ Sammanfattande anmärkningar om Ryska federationen (CCPR/CO/79/RUS).

⁶⁶ Sammanfattande anmärkningar om Uzbekistan (CCPR/CO/71/UZB).

till stöd för en arbetstvist, inbegripet för att uppmana till en landsomfattande strejk, inte var tillåten med hänvisning till nationell säkerhet.⁶⁷

31. För att upprätthålla den allmänna ordningen kan det till exempel vara tillåtet att under vissa omständigheter reglera möjligheten att hålla tal på en viss allmän plats.⁶⁸ Förfaranden om domstolstrots som avser yttranden får prövas mot grunden allmän ordning. För att sådana förfaranden och den påföljd som bestäms ska vara förenliga med punkt 3 måste de visas vara berättigade för att en domstol ska kunna utöva sin behörighet att upprätthålla ordningen i rättsalen.⁶⁹ Sådana förfaranden bör inte på något sätt användas för att inskränka ett legitimt utövande av rätten att försvara sig.

32. Kommittén påpekade i de allmänna kommentarerna nr 22 att "föreställningen om sedlighet härrör från många sociala, filosofiska och religiösa traditioner; begränsningar... i syfte att skydda sedligheten måste följaktligen grundas på principer som inte enbart härrör från en enda tradition". Alla sådana begränsningar måste ses i ljuset av att de mänskliga rättigheterna är universella och gäller utan åtskillnad för alla och en var.

33. Inskränkningar måste vara "nödvändiga" för ett legitimt ändamål. Ett förbud mot kommersiell reklam på ett språk, som syftar till att skydda en viss grupps språk, kan till exempel följaktligen inte betraktas som nödvändigt om skyddet skulle kunna uppnås på andra sätt utan att yttrandefriheten inskränks.⁷⁰ Å andra sidan bedömde kommittén att en konventionsstat levde upp till nödvändighetskravet när den omplacerade en lärare som hade publicerat material som uttryckte fientlighet gentemot en religiös grupp till en icke undervisande befattning för att skydda de troende barnens rätt och frihet i ett skoldistrikt.⁷¹

34. Inskränkningar får inte gå längre än vad som krävs och inte heller omfatta större områden än vad som är nödvändigt för att uppnå de syften som ligger bakom dem. Kommittén påpekade i allmänna kommentarer nr 27 att "restriktiva åtgärder måste vara förenliga med proportionalitetsprincipen; de måste vara lämpliga för att uppnå sin skyddande funktion; de måste vara det minst ingripande alternativet av dem som skulle kunna användas för att uppnå den skyddande funktionen, de måste vara proportionerliga i förhållande till det intresse som ska skyddas... Proportionalitetsprincipen måste respekteras i den lag som omfattar inskränkningarna, men även av de administrativa och rättsliga myndigheterna när de tillämpar lagen".⁷² Proportionalitetsprincipen innebär också att formen för yttrandet i fråga och hur det sprids ska beaktas. Det värde som konventionen tillmäter det fria ordet är till exempel särskilt högt när det gäller offentliga personer och politiker som i ett demokratiskt samhälle förekommer i den offentliga debatten.⁷³

35. När en konventionsstat åberopar någon av de legitima grunderna för att inskränka yttrandefriheten måste den särskilt kunna visa vad exakt hotet består i och att de vidtagna åtgärderna är nödvändiga och proportionerliga, särskilt genom att visa att det föreligger ett direkt och omedelbart samband mellan yttrandet och hotet.⁷⁴

36. Kommittén förbehåller sig rätten att bedöma om det i en viss situation kan ha funnits omständigheter som gjorde en inskränkning av yttrandefriheten nödvändig.⁷⁵ I detta

⁶⁷ Se klagomål nr 518/1992, *Sohn v. Republiken Korea*. Beslut antaget den 18 mars 1994.

⁶⁸ Se klagomål nr 1157/2003, *Coleman v. Australien*.

⁶⁹ Se klagomål nr 1373/2005, *Dissanayake v. Sri Lanka*.

⁷⁰ Se klagomål nr 359, 385/89, *Ballantyne, Davidson och McIntyre v. Kanada*.

⁷¹ Se klagomål nr 736/97, *Ross v. Kanada*. Beslut antaget den 17 juli 2006.

⁷² Allmänna kommentarer nr 27 punkt 14. Se även klagomål nr 1128/2002, *Marques v. Angola* och nr 1157/2003, *Coleman v. Australien*.

⁷³ Se klagomål nr 1180/2003, *Shin v. Bodrozic v. Serbien och Montenegro*. Beslut antaget den 31 oktober 2005.

⁷⁴ Se klagomål nr 926/2000, *Shin v. Republiken Korea*.

⁷⁵ Se klagomål nr 518/1992, *Sohn v. Republiken Korea*.

avseende påminner kommittén om att omfattningen av denna frihet inte ska bedömas med hänvisning till en "bedömningsmarginal"⁷⁶, och för att kommittén ska kunna utföra denna uppgift måste en konventionsstat, i förekommande fall, särskilt visa det exakta hotet mot någon av grunderna i punkt 3, som har medfört att konventionsstaten har inskränkt yttrandefriheten.⁷⁷

Inskränkningar i yttrandefriheten inom vissa specifika områden

37. Kommittén anser att de inskränkningar som har gjorts inom den politiska debatten är oroväckande. Det gäller bland annat förbudet mot att knacka dörr för att nå ut till väljare,⁷⁸ att mängden och det slags skriftliga material som får delas ut under valkampanjer har begränsats,⁷⁹ att tillgången till politiska kommentarer, inbegripet lokala och internationella medier, under valrörelser har förhindrats⁸⁰ och att oppositionspartiernas och politikernas tillgång till mediekanaler har begränsats.⁸¹ Varje inskränkning måste vara förenlig med punkt 3. För att upprätthålla integriteten i valprocessen kan det emellertid vara berättigat för en konventionsstat att inskränka rätten att göra opinionsundersökningar i direkt anslutning till ett val.⁸²

38. Som tidigare har konstaterats i punkterna 13 och 20 angående innehållet i den politiska debatten, har kommittén påpekat att när det gäller offentliga personer som i politiken och inom ramen för sin verksamhet i de offentliga institutionerna förekommer i den offentliga debatten är det värde som konventionen tillmäter det fria ordet särskilt högt.⁸³ Enbart det förhållandet att vissa yttranden kan anses som kränkande för en offentlig person är följaktligen inte tillräckligt för att en påföljd ska vara berättigad, men offentliga personer kan också dra nytta av bestämmelserna i konventionen.⁸⁴ Det anses dessutom legitimt att alla offentliga personer, inbegripet de som har det högsta politiska ämbetet exempelvis stats- och regeringschefer, utsätts för kritik och politisk opposition.⁸⁵ Kommittén uttrycker därför sin oro över lagar om sådant som högförräderi,⁸⁶ *desacato*,⁸⁷ missaktning mot myndighet,⁸⁸ missaktning av flaggor och symboler, förtal av statschef⁸⁹ och skydd av tjänstemäns anseende⁹⁰, och lagar bör inte föreskriva allvarligare påföljder enbart på grund av vem den kritiserade personen är. Konventionsstaterna får inte förbjuda kritik mot institutioner som armén eller förvaltningen.⁹¹

⁷⁶ Se klagomål nr 511/1992, *Ilmari Länsman et al. v. Finland*. Beslut antaget den 14 oktober 1993.

⁷⁷ Se klagomål nr 518/92, *Sohn v. Republiken Korea och nr 926/2000, Shin v. Republiken Korea*.

⁷⁸ Sammanfattande anmärkningar om Japan (CCPR/C/JPN/CO/5).

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Sammanfattande anmärkningar om Tunisien (CCPR/C/TUN/CO/5).

⁸¹ Sammanfattande anmärkningar om Togo (CCPR/CO/76/TGO) och sammanfattande anmärkningar om Moldavien (CCPR/CO/75/MDA).

⁸² Se klagomål nr 968/2001, *Kim v. Republiken Korea*. Beslut antaget den 14 mars 1996.

⁸³ Se klagomål nr 1180/2003, *Bodrozic v. Serbien och Montenegro*. Beslut antaget den 31 oktober 2005.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Se klagomål nr 1128/2002, *Marques v. Angola*.

⁸⁶ Se klagomål nr 422–424/1990, *Aduayom et al. v. Togo*. Beslut antaget den 30 juni 1994.

⁸⁷ Sammanfattande anmärkningar om Dominikanska republiken (CCPR/CO/71/DOM).

⁸⁸ Sammanfattande anmärkningar om Honduras (CCPR/C/HND/CO/1).

⁸⁹ Se sammanfattande anmärkningar om Zambia (CCPR/ZMB/CO/3), punkt 25.

⁹⁰ Se sammanfattande anmärkningar om Costa Rica (CCPR/C/CRI/CO/5), punkt 11.

⁹¹ Ibid. och se sammanfattande anmärkningar om Tunisien (CCPR/C/TUN/CO/5), para. 91.

39. Konventionsstaterna bör säkerställa att de lagstiftande och administrativa ramverken som reglerar massmedierna är förenliga med bestämmelserna i punkt 3.⁹² Skillnaderna mellan sektorn för tryckt produktion och radio och tv-sektorn och internet bör beaktas i regelsystemen, men även hur de olika medierna sammanfaller. Det strider mot artikel 19 att inte tillåta publicering av tidningar och andra tryckta medier i andra fall än under de särskilda omständigheter då punkt 3 är tillämpligt. Omständigheterna får aldrig omfatta ett förbud mot en viss publicering såvida inte ett visst innehåll, som inte kan åtskiljas, får förbjudas enligt punkt 3. Konventionsstaterna bör se till att villkoren och avgifterna för tillståndet att sända radio och tv inte blir alltför betungande. Detta gäller även för närradiostationer och kommersiella stationer.⁹³ Kriterierna för tillämpningen av dessa villkor och tillståndsavgifter bör vara rimliga och objektiva,⁹⁴ tydliga,⁹⁵ transparenta,⁹⁶ icke-diskriminerande och i övrigt överensstämma med konventionen.⁹⁷ Tillståndsbestämmelserna för att sända via medier med begränsad kapacitet, till exempel audiovisuella mark- och satellittjänster, bör tillförsäkra offentliga och kommersiella programföretag och närprogramföretag en rättvis tilldelning av tillträde och frekvenser. Konventionsstater som inte redan har gjort det rekommenderas att inrätta en oberoende tillståndsmyndighet med behörighet att pröva och bevilja ansökningar om sändningstillstånd.⁹⁸

40. Kommittén upprepar sina påpekanden i allmänna kommentarer nr 10 att "på grund av den utveckling som har skett inom de moderna massmedierna är det nödvändigt att vidta åtgärder för att förhindra att medierna kontrolleras på ett sådant sätt att det inkräktar på vars och ens rätt till yttrandefrihet". Staten bör inte ha monopol på att kontrollera medierna och bör verka för mångfald i medieutbudet.⁹⁹ Konventionsstaterna bör följaktligen, i enlighet med konventionen, vidta lämpliga åtgärder för att förhindra olämplig mediedominans eller koncentration av privatkontrollerade mediegrupper i monopolliknande situationer, vilket kan leda till en alltför ensidig rapportering.

41. System för statsstöd till mediekanaler och statlig annonsering¹⁰⁰ får inte användas på ett sådant sätt att yttrandefriheten hindras.¹⁰¹ Privata medier får inte heller försättas i ett ofördelaktigt läge i förhållande till offentliga medier när det gäller till exempel tillgång till spridnings-/distributionsmedel och tillgång till nyheter.¹⁰²

42. Att straffa mediekanaler, förlag eller journalister enbart på grund av att de är kritiska till regeringen eller det samhällssystem som regeringen ansluter sig till¹⁰³ kan aldrig betraktas som en nödvändig inskränkning i yttrandefriheten.

⁹² Se sammanfattande anmärkningar om Vietnam (CCPR/CO/75/VNM), punkt 18 och sammanfattande anmärkningar om Lesotho (CCPR/CO/79/Add.106), punkt 23.

⁹³ Sammanfattande anmärkningar om Gambia (CCPR/CO/75/GMB).

⁹⁴ Se sammanfattande anmärkningar om Libanon (CCPR/CO/79/Add.78), punkt 25.

⁹⁵ Sammanfattande anmärkningar om Kuwait (CCPR/CO/69/KWT) och sammanfattande anmärkningar om Ukraina (CCPR/CO/73/UKR).

⁹⁶ Sammanfattande anmärkningar om Kirgizistan (CCPR/CO/69/KGZ).

⁹⁷ Sammanfattande anmärkningar om Ukraina (CCPR/CO/73/UKR).

⁹⁸ Sammanfattande anmärkningar om Libanon (CCPR/CO/79/Add.78).

⁹⁹ Se sammanfattande anmärkningar om Guyana (CCPR/CO/79/Add.121), punkt 19, sammanfattande anmärkningar om Ryska federationen (CCPR/CO/79/RUS), sammanfattande anmärkningar om Vietnam (CCPR/CO/75/VNM) och sammanfattande anmärkningar om Italien (CCPR/C/79/Add. 37).

¹⁰⁰ Se sammanfattande anmärkningar om Lesotho (CCPR/CO/79/Add.106), punkt 22.

¹⁰¹ Sammanfattande anmärkningar om Ukraina (CCPR/CO/73/UKR).

¹⁰² Sammanfattande anmärkningar om Sri Lanka (CCPR/CO/79/LKA) och se sammanfattande anmärkningar om Togo (CCPR/CO/76/TGO), punkt 17.

¹⁰³ Sammanfattande anmärkningar om Peru (CCPR/CO/70/PER).

43. Inskränkningar i webbplatser, bloggar eller andra internetbaserade, elektroniska eller andra liknande system för spridning av information, inbegripet system till stöd för sådan kommunikation exempelvis internetleverantörer och sökmotorer, är endast tillåtet i den mån de är förenliga med punkt 3. Tillåtna inskränkningar bör i allmänhet avse ett visst innehåll. Generella förbud mot specifika webbplatser och system är inte förenligt med punkt 3. Det är inte heller förenligt med punkt 3 att förbjuda en webbplats eller ett system för spridning av information att publicera material enbart på den grunden att detta material kan vara kritiskt till regimen eller det samhällssystem som regeringen ansluter sig till.¹⁰⁴

44. Journalistiskt arbete är någonting som utförs av en stor mängd aktörer, bland annat heltidsarbetande reportrar och analytiker, men även bloggare och andra som ägnar sig åt att ge ut sina alster i tryck, på internet eller på andra ställen. Allmänna system för registrering eller licensiering av journalister är oförenligt med punkt 3. Begränsade ackrediteringssystem är tillåtet endast om det är nödvändigt för att ge journalister särskilt tillträde till vissa platser och/eller evenemang. Sådana system bör tillämpas på ett icke-diskriminerande sätt och vara förenliga med artikel 19 och andra bestämmelser i konventionen, utifrån objektiva kriterier och med beaktande av att journalistiskt arbete är någonting som utförs av en stor mängd olika aktörer.

45. Det är i regel oförenligt med punkt 3 att inskränka rätten för journalister och andra som försöker utöva sin yttrandefrihet (till exempel personer som vill resa till människorätsrelaterade möten)¹⁰⁵ att resa utanför konventionsstaten, att begränsa möjligheten för journalister som kommer från vissa länder att resa in i konventionsstaten¹⁰⁶ eller att begränsa rörelsefriheten för journalister och människorätsutredare inom konventionsstaten (inbegripet konflikttrabbade platser, områden som har drabbats av en naturkatastrof och platser där det misstänks ha förekommit kränkningar av de mänskliga rättigheterna). Konventionsstaterna bör erkänna och respektera den del av rätten till yttrandefrihet som omfattar det journalistiska privilegiet att inte röja sin källa.¹⁰⁷

46. Konventionsstaterna bör säkerställa att åtgärder som syftar till att bekämpa terrorism är förenliga med punkt 3. Brott som "uppmuntran till terrorism"¹⁰⁸ och "extremism"¹⁰⁹ samt brott som "hyllande", "förhäriligande" eller "rättfärdigande" av terrorism, bör vara tydligt definierade så att de inte leder till en icke nödvändig eller oproportionerligt stor inskränkning av yttrandefriheten. Alltför stora inskränkningar i rätten att ta del av information måste också undvikas. Mediernas rapportering är viktig för att informera allmänheten om terrorhandlingar och den uppgiften bör inte inskränkas i onödan. Journalister bör i detta sammanhang inte straffas för att de utför sina legitima uppgifter.

47. Lagar om ärekränkning måste utformas med omsorg så att de är förenliga med punkt 3 och inte i själva verket undertrycker yttrandefriheten.¹¹⁰ Alla sådana lagar, särskilt om ärekränkingsbrott, bör inbegripa sådan försvarlighet som sanningen, och de bör inte vara tillämpliga på uttrycksformer som, till sin natur, inte kan kontrolleras. Åtminstone när det gäller kommentarer om offentliga personer bör konventionsstaterna i möjligaste mån undvika att göra det straffbart eller på annat sätt göra det olagligt att utan brottsligt uppsåt

¹⁰⁴ Sammanfattande anmärkningar om Arabrepubliken Syrien (CCPR/CO/84/SYR).

¹⁰⁵ Sammanfattande anmärkningar om Uzbekistan (CCPR/CO/83/UZB) och sammanfattande anmärkningar om Marocko (CCPR/CO/82/MAR).

¹⁰⁶ Sammanfattande anmärkningar om Demokratiska folkrepubliken Korea (CCPR/CO/72/PRK).

¹⁰⁷ Sammanfattande anmärkningar om Kuwait (CCPR/CO/69/KWT).

¹⁰⁸ Sammanfattande anmärkningar om Förenade kungariket Storbritannien och Nordirland (CCPR/C/GBR/CO/6).

¹⁰⁹ Sammanfattande anmärkningar om Ryska federationen (CCPR/CO/79/RUS).

¹¹⁰ Sammanfattande anmärkningar om Förenade kungariket Storbritannien och Nordirland (CCPR/C/GBR/CO/6).

sprida osanna uppgifter som felaktigt har publicerats.¹¹¹ Om det föreligger ett allmänintresse i fråga om den person som kritiken avser bör det i vart fall kunna anses försvarligt. Konventionsstaterna bör undvika alltför stränga straffåtgärder och påföljder. När så är lämpligt bör konventionsstaterna sätta rimliga gränser för omfattningen av kravet på att svaranden ersätter den vinnande partens kostnader.¹¹² Konventionsstaterna bör överväga att avkriminalisera ärekränkning¹¹³ och i vart fall bör den straffrättsliga lagen endast tillämpas i de allvarligaste fallen, och fängelse är aldrig en lämplig påföljd. Det är inte tillåtet för en konventionsstat att åtala en person för ärekränkning och inte sedan skyndsamt gå vidare till rättegång – ett sådant förfarande har en avkylande effekt som kan innebära en inskränkning i den berörda personens och andras utövande av yttrandefriheten.¹¹⁴

48. Förbud mot yttringar som visar bristande respekt för en religion eller andra trosuppfattningar, inbegripet lagar om hädelse, är oförenligt med konventionen, utom under de omständigheter som avses i artikel 20.2 i konventionen. Sådana förbud måste även vara förenliga med de strikta kraven i artikel 19.3 och i artiklarna 2, 5, 17, 18 och 26. Följaktligen är det till exempel inte tillåtet att sådana lagar särbehandlar till för- eller nackdel för en eller vissa religioner eller åskådningar eller favoriserar vissa trosbekännare framför andra, eller troende framför icke-troende. Det är inte heller tillåtet att använda sådana förbud för att förhindra eller straffa kritik av religiösa ledare eller kommentarer om religiösa läror och trossatser.¹¹⁵

49. Lagar som straffar meningsyttringar om historiska fakta är inte förenliga med de skyldigheter som konventionen ålägger konventionsstaterna när det gäller respekten för åsikts- och yttrandefriheten.¹¹⁶ Konventionen tillåter inte generella förbud mot yttringar av en felaktig åsikt eller en oriktig tolkning av händelser i det förflutna. Inskränkningar av rätten till åsiktsfrihet får aldrig göras och, med avseende på yttrandefriheten, får aldrig gå utöver vad som är tillåtet enligt punkt 3 eller vad som krävs enligt artikel 20.

Förhållandet mellan artiklarna 19 och 20

50. Artiklarna 19 och 20 är förenliga med och kompletterar varandra. De handlingar som tas upp i artikel 20 är alla underkastade inskränkning i enlighet med artikel 19.3. En begränsning som är berättigad med stöd av artikel 20 måste följaktligen även vara förenlig med artikel 19.3.¹¹⁷

51. Vad som skiljer de handlingar som tas upp i artikel 20 från andra handlingar som kan vara underkastade inskränkning enligt artikel 19.3 är att handlingarna som tas upp i artikel 20 i konventionen kräver en viss åtgärd av staten: att de ska vara förbjudna i lag. Det är endast i denna mån som artikel 20 kan betraktas som *lex specialis* i förhållande till artikel 19.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Sammanfattande anmärkningar om Italien (CCPR/C/ITA/CO/5) och sammanfattande anmärkningar om f.d. jugoslaviska republiken Makedonien (CCPR/C/MKD/CO/2).

¹¹⁴ Se klagomål nr 909/2000, *Kankanamge v. Sri Lanka*. Beslut antaget den 27 juli 2004.

¹¹⁵ Sammanfattande anmärkningar om Förenade kungariket Storbritannien och Nordirland–kronbesittningarna Jersey, Guernsey och Isle of Man (CCPR/C/79/Add.119). Se även sammanfattande anmärkningar om Kuwait (CCPR/CO/69/KWT).

¹¹⁶ Så kallade minneslagar. Se klagomål nr 550/93, *Faurisson v. Frankrike*. Se även sammanfattande anmärkningar om Ungern (CCPR/C/HUN/CO/5) punkt 19.

¹¹⁷ Se klagomål nr 736/1997, *Ross v. Kanada*. Beslut antaget den 18 oktober 2000.

52. Det är endast i förhållande till de särskilda uttrycksformer som anges i artikel 20 som konventionsstaterna är förpliktade att införa rättsliga förbud. I samtliga fall av inskränkning av yttrandefriheten måste staten kunna rättfärdiga förbuden och dess bestämmelser i strikt överensstämmelse med artikel 19.
